

УДК 728.61.03.12(477.63)(049.32)

УКРАЇНСЬКА ХАТА – ПОВЕРНЕННЯ ДО ІСТОРІЇ**(Рецензія на колективну монографію «Історія та традиції українського народного житла Придніпровського регіону» / Г. П. Євсєєва, М. В. Савицький. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2016. – 269 с.)**БАБЕНКО В. А.¹, к. і. н., доц.

Кафедра українознавства, Державний вищий навчальний заклад «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури», вул. Чернишевського, 24-а, 49600, Дніпропетровськ, Україна, тел. +38 (0562) 46-94-98, e-mail: ukr@mail.pgasa.dp.ua.

Постановка проблеми. Сьогоднішнє покоління молоді перебуває на перетині різних епох, світоглядів, у перехідному стані між минулим та майбутнім. Дуже важко знайти свою ідентичність у сучасному світі, віднайти себе в часі та історії... Передача національного досвіду кожної держави, залучення традицій, норм і цінностей кожного народу до культурної та історичної скарбниці світу завжди були, є і будуть найважливішими функціями освіти у ході історичного розвитку людства. Колективна монографія «Історія та традиції українського народного житла Придніпровського регіону», яка вийшла друком у травні цього року - значний крок у досягненні цієї основної функції освіти. Це праця, за допомогою якої можна виконувати важливі завдання, що сьогодні постали перед гуманітарними навчальними дисциплінами, такі як: допомогти молодій людині усвідомити найважливіші гуманістичні цінності та традиції нашого суспільства; сприяти розумінню природи суспільних та міжособистісних відносин, їх соціокультурних та інших аспектів; зорієнтувати студентів на вивчення дисциплін, які формують у них розуміння самоідентифікації особистості, допомагають засвоїти певну суму знань, що лежать в основі формування особистої громадянської позиції. **Аналіз попередніх публікацій.** Виявленню соціальної природи і сутності традицій та історії українського народного житла, його ролі і місця в суспільному житті, співвіднесеності й механізму спадкоємності як необхідних умов соціального поступу присвячені праці О. Воропая, П. Чубинського, О. Булашева, Х. Вовка, В. Войтович [1-4; 6] та інших учених. Автори бережливо зібрали українські традиції, які склалися в народі протягом довгих століть життя наших пращурів. Науковці А. Данилюк, В. Самойлович, П. Юрченко [5; 7] продовжили використання традицій українського народу в хатньо-господарському будівництві. Проте дуже мало напрацьовань, які стосуються історії народного житла такого впливового, в економічно-промисловому аспекті, регіону як Придніпровський регіон. **Висновки.** Видатний українець сучасності, історик та культуролог Мирослав Попович пише: «...Україною робить людей не кров і земля. Україною їх робить та культура, до якої вони причетні... Україна – це люди, які зберігають і розвивають з покоління в покоління певні стандарти життя, цінності і норми, побут і культуру... Будівлі, книги, музика живуть тільки тоді, коли їх читають, сприймають, розуміють. Те величезне і бездонне, що мовчить нам стінами старовинних монастирів і сторінками нових і давніх книг, - мовчить, доки ми не знайдемо ключа до розуміння й співпереживання – все те є національна культура, без якої бездушна земля і чужа кров... Варіантів катастрофи і втрати цінностей багато, варіант відродження лише один. Це дбайливе збереження всього, що служило в нашій історії істині, добру і красі»

Ключові слова: *традиції українського народу, архітектура народного житла, екопоселення, українська хата, народні традиції в забудові хати, технології побудови українського народного житла*

УКРАИНСКАЯ ХАТА - ВОЗВРАЩЕНИЕ К ИСТОРИИ**(Рецензия на коллективную монографию «История и традиции украинского народного жилья Приднепровского региона» / Г. П. Евсеева, М. В. Савицкий. – Днепропетровск : ПГАСА, 2016. - 269 с.)**БАБЕНКО В. А.¹, к. и. н., доц.

Кафедра украиноведения, Государственное высшее учебное заведение «Приднепровская государственная академия строительства и архитектуры», ул. Чернышевского, 24-а, 49600, Днепропетровск, Украина, тел. 38 (0562) 46-94-98, e-mail: ukr@mail.pgasa.dp.ua.

Постановка проблемы. Сегодняшнее поколение молодежи находится на пересечении различных эпох, мировоззрений, в переходном состоянии между прошлым и будущим. Очень трудно найти свою идентичность в современном мире, найти себя во времени и истории... Передача национального опыта каждого государства, привлечение традиций, норм и ценностей каждого народа к культурной и исторической сокровищнице мира всегда были, есть и будут важнейшими функциями образования в ходе исторического развития человечества. Коллективная монография «История и традиции украинского народного жилища Приднепровского региона» является значительным шагом в достижении этой основной функции образования. Это труд, с помощью которого можно решать важные задачи, стоящие сегодня перед гуманитарными учебными дисциплинами, такие как: помочь молодому человеку осознать важнейшие гуманистические ценности и традиции нашего общества; способствовать пониманию природы общественных и межличностных отношений, их социокультурных и других аспектов; сориентировать студентов на изучение дисциплин, формирующих у них понимание самоидентификации личности,

помочь усвоить определенную сумму знаний, лежащих в основе формирования личной гражданской позиции. **Анализ предыдущих публикаций.** Выявлению социальной природы и сущности традиций и истории украинского народного жилья, его роли и места в общественной жизни, соотносённости и механизма преемственности как необходимых условий социального развития посвящены труды А. Воропая, Г. Чубинского, А. Булашева, Х. Вовка, В. Войтович [1-4; 6] и других учёных. Авторы бережно собрали украинские традиции, которые сложились в народе на протяжении долгих веков жизни наших предков. Современные ученые А. Данилюк, В. Самойлович, П. Юрченко [5; 7] продолжили использование традиций украинского народа в домашне-хозяйственном строительстве. И, тем не менее, очень мало есть наработок, касающихся такого влиятельного, в экономически-промышленном аспекте, региона как Приднепровский. **Выводы.** Выдающийся украинист современности, историк и культуролог Мирослав Попович пишет: «... Украиной делает людей не кровь и земля. Украиной их делает та культура, к которой они причастны... Украина - это люди, которые сохраняют и развивают из поколения в поколение определённые стандарты жизни, ценности и нормы, быт и культуру ... Здания, книги, музыка живут только тогда, когда их читают, воспринимают, понимают. То огромное и бездонное, что молчит нам стенами старинных монастырей и страницами новых и старых книг, - молчит, пока мы не найдем ключ к пониманию и сопереживанию - все это национальная культура, без которой бездушна земля и чужая кровь ... Вариантов катастрофы и потери ценностей много, вариант возрождения лишь один. Это бережное сохранение всего, что служило в нашей истории истине, добру и красоте».

Ключевые слова: традиции украинского народа, архитектура народного жилья, экоселения, украинская хата, народные традиции в застройке дома, технологии построения украинского народного жилья

UKRAINIAN HUT - RETURN TO the HISTORY

(Review of the collective monograph "History and traditions of Ukrainian folk dwelling Dnipro region" / G.P. Evseev, M. D. Savitsky. – PSABA, 2016. - 269 p.)

BABENKO V. A.¹, Ph. D., associate Professor

¹ The department of Ukrainian studies, State Higher Educational Establishment «Prydniprov's'ka State Academy of Civil Engineering and Architecture», 24-A Chernyshevskogo str., Dnepropetrovsk 49600, Ukraine, phone: 38 (0562) 46-94-98, e-mail: ukr@mail.pgasa.dp.ua.

Formulation of the problem. Today's generation of young people is at the crossroads of different ages, outlooks, in transition between past and future. It is very difficult to find their identity in the modern world, find themselves in time and history ... The transfer of national experience of each state, attracting traditions, norms and values of each people to cultural and historical treasure of the world has always been, is and will be the most important functions of education in the historical development mankind. Collective monograph "History and tradition hatobuduvannya Ukrainian Dnipro region" is a significant step in achieving this primary function of education. This work, with which you can solve important tasks now facing the humanitarian academic disciplines such as help the young person understand the most important humanistic values and traditions of our society; promote understanding of the nature of social and interpersonal relations, their socio-cultural and other aspects; orient students to study subjects that form in their understanding of the identity of the individual, helping to master a certain amount of knowledge that underlie the formation of personal citizenship. **Analysis of previous publications.** Detection of the social nature and essence of tradition and history ukrayinskohonarodnohozhytla, its role and place in society, correlation and mechanism of succession as a prerequisite for social progress, dedicated work Voropay A., G. Chubinskogo Bulasheva A., H. Wolf, V.Voytovych [3; 6; 1; 2; 4] and other scientists. The authors gathered economically Ukrainian traditions prevailing among the people for many centuries the lives of our ancestors. Modern scholars A. Danyluk, V. Samoilovych, Mr. Yurchenko [5; 7] and highlighted the continued use of Ukrainian traditions in hatno-commercial construction. Nevertheless there are very few developments relating to such influential in economic and industrial terms, the region as the Dnieper region. **Conclusions.** Having the honor to participate at least in a way this is extremely important and profound book about Ukraine and Ukrainians want to complete their review of our words of prominent Ukrainian historian and culture expert Miroslav Popovich: "... Ukraine makes people not blood and earth. Ukraine makes them and the culture in which they are involved ... Ukraine - people who maintain and develop from generation to generation certain standard of living, values and norms, life and culture ... Buildings, books, music, live only when they read, perceive understand. What a huge and bottomless that dumb us the walls of ancient monasteries and pages of new and old books - silent until we find the key to understanding and empathy - all that is a national culture, without which callous earth and stranger blood ... options accident and loss of values lot revival only one option. This careful preservation of all that served in our history, truth, goodness and beauty. "

Keywords: traditions Ukrainian people, the folk architecture of housing, eco-village, Ukrainian hut traditions in building houses, constructing technology Ukrainian folk dwelling

Постановка проблеми. Сьогоднішнє покоління молоді перебуває на перетині різних епох, світоглядів, у перехідному стані між минулим та майбутнім. Дуже важко

знайти свою ідентичність у сучасному світі, віднайти себе в часі та історії... Передача національного досвіду кожної держави, залучення традицій, норм і цінностей

кожного народу до культурної та історичної скарбниці світу завжди були, є і будуть найважливішими функціями освіти у ході історичного розвитку людства. Колективна монографія «Історія та традиції українського хатобудування Придніпровського регіону» - значний крок у досягненні цієї основної функції освіти. Це праця, за допомогою якої можна виконувати важливі завдання, що сьогодні постали перед гуманітарними навчальними дисциплінами, такі як: допомогти молодій людині усвідомити найважливіші гуманістичні цінності та традиції нашого суспільства; сприяти розумінню природи суспільних та міжособистісних відносин, їх соціокультурних та інших аспектів; зорієнтувати студентів на вивчення дисциплін, які формують у них розуміння самоідентифікації особистості, допомагають засвоїти певну суму знань, що лежать в основі формування особистої громадянської позиції.

Аналіз попередніх публікацій.

Виявленню соціальної природи і сутності традицій та історії українського народного житла, його ролі і місця в суспільному житті, співвіднесеності й механізму спадкоємності як необхідних умов соціального поступу, присвячені праці О. Воропая, Г. Чубинського, О. Булашева, Х. Вовка, В. Войтович [1-4; 6] та інших учених. Автори бережливо зібрали українські традиції, які склалися в народі протягом довгих століть життя наших пращурів. Сучасні науковці А. Данилюк, В. Самойлович, П. Юрченко [5; 7] виокремили та продовжили вивчення традицій українського народу в хатньо-господарському будівництві.

Проте дуже мало напрацювань, які стосуються такого впливового, в економічно-промисловому аспекті, регіону як Придніпровський.

Виклад основного матеріалу.

Національне самоствердження базується на національних цінностях, національному способі життя, на різних символічних уявленнях народу, спільноти будь-якої держави. Формування національної ідентичності не може відбуватися без збереження історичної спадщини у всіх її проявах, від збереження пам'яток

матеріальної культури окремих народів та держав до збереження ментальності народу, сакрального змісту тих чи інших пам'яток.

Процеси глобалізації, що безупинно відбуваються в світі, спричинюють уніфікацію духовної та матеріальної культури. Тому своєрідним викликом, реакцією на ці процеси стало відродження національної свідомості, національної самоідентифікації. Кожен народ у цих умовах намагається зберегти свою мову, унікальність своєї культури, свою самобутність, визначною рисою якої є народна архітектура та її найважливіша складова частина – оселя, житло, хата. Саме цій важливій тематиці присвячена монографія творчого колективу викладачів та студентів Лабораторії історії та традицій українського хатобудування Українського національного центру екологічної архітектури і зеленого будівництва Придніпровської державної академії будівництва та архітектури, яка діє на кафедрі українознавства під керівництвом доктора наук з державного управління, професора Г. П. Євсєвої.

Наукові праці подібного роду та масштабу, як «Історія та традиції українського хатобудування Придніпровського регіону») здатні відродити шанобливе ставлення до своєї культури, до її цінностей, ідеалів та традицій, показати, що національні цінності мають бути збалансовані, органічно поєднані з духовною спадщиною інших народів, із традиціями, ідеалами та загальнолюдськими цінностями. Засвоєння духовної культури та спадщини власного народу - це важлива та необхідна умова розуміння та засвоєння цінностей світової культурної спадщини, яку К. Д. Ушинський визначив одним із головних принципів етнопедагогіки.

Цінність даної наукової розвідки полягає не тільки у значній джерельній базі, на якій ґрунтується монографія, а й, перш за все, в аналізі наукових джерел на основі проведених польових досліджень. Викладачі та студенти під час експедицій протягом 2013-2015 років опитали сотні селян Придніпровського регіону, які поділилися власним досвідом будівництва української хати, пояснили традиційні методики будівництва, які хоча й описані у науковій

літературі, але передаються з найменшими подробицями в усній традиції з покоління в покоління. Саме ці розповіді, а також фотоматеріали збережених українських хат, дворів, залишків надвірних будівель та споруд тощо, збудованих у ХІХ – на поч. ХХ ст., стали першоосновою даного дослідження та подальшої науково-дослідницької роботи Лабораторії українського хатобудування Українського національного центру екологічної архітектури і зеленого будівництва Придніпровської державної академії будівництва та архітектури.

Окрім цінних свідчень для відтворення технології спорудження українських хат, фотоматеріалів із зображенням хат та присадибних забудов, під час експедицій було зібрано та паспортизовано понад триста зразків архітектурного декору, художнього розпису народної архітектури, глиняного посуду, стінописів, народних меблів, ткацьких виробів, вишиваних рушників тощо. Вперше до наукового обігу було введено та класифіковано пам'ятки хатньої традиційної української культури, які збереглися на території Петриківського, Царичанського, Криничанського, Магдалинівського районів Дніпропетровської області, історико-географічного регіону, що співвідноситься із Середньою та Нижньою Наддніпряниною кінця ХІХ – середини ХХ століття.

Робота авторського колективу разом зі студентами, має не тільки теоретичне, а й велике практичне значення для навчального процесу, надання йому прикладного характеру, більш глибокого розуміння сучасних технологій будівництва на основі порівняльних характеристик із традиційними, історично існуючими технологіями. Саме розуміння й використання майбутніми будівельниками та архітекторами всього кращого, доцільного, екологічно мотивованого з вікового народного досвіду, на думку авторів монографії, допоможе вже сьогодні створювати поселення нового типу, які будуть відповідати не лише сучасним умовам життя, а й кращим національним традиціям, естетичним уподобанням народу, менталітету українців, забезпечувати екологічність життя та духовного існування.

Дуже цінні включені до монографії дані щодо етнологічної типологізації житла за

застосуванням будівельних матеріалів, стилем конструкції та планування, розміщенням печі та наявності культового місця, внутрішнього інтер'єру тощо, що, на думку авторів, говорить про існування у досліджуваному регіоні «окремого українського традиційного житлового стилю».

Надзвичайну цінність являє собою розділ «Технології та обладнання українського традиційного народного хато будування». У розділі наведено розповіді селян щодо вікових, традиційно існуючих, та «своїх» невеличких, але надзвичайно важливих «таємниць» хатобудування у поєднанні з дослідженнями науковців багатьох поколінь. Матеріали, зібрані, проаналізовані та узагальнені у цьому розділі, глибоко та всебічно розповідають про різноманітні будівельні матеріали та технології. Як відомо, людство вже дещо розчарувалося у багатьох новітніх будівельних матеріалах, для виробництва яких треба витратити невинувдану кількість енергоресурсів та які, забезпечуючи міцність та витривалість сучасного житла, не забезпечують його основного призначення: бути екологічним, чистим, теплим, корисним для життя та здоров'я людини. Окрім цього, виготовлення сучасних будівельних матеріалів мало помалу знищує природне середовище. Але протягом багатьох століть на території сучасної України та досліджуваного регіону - Дніпропетровської області, - були поширені такі матеріали як дерево, лоза, очерет, глина, солома, «різні поєднання з яких надавали різні будівельні можливості та технології». Найпоширенішою технологією будівництва було саманне, глинобитні та глинолитні хати. Вивчення цих традиційних українських технологій може знайти своє сучасне запровадження в будівництво екологічних традиційних поселень для розвитку зеленого туризму в Україні, а також сучасних екопоселень нового типу для розвитку фермерства та створення господарств із виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції.

Не менш цінне та важливе дослідження української хати не тільки як пам'ятки матеріальної культури, що виконувала чисто прагматичні функції, а, перш за все, як

«невід'ємного компонента духовної, зокрема, обрядово-ритуальної культури», одного з «найважливіших каналів передачі етнокультурної інформації від покоління до покоління». Автори не випадково кілька розділів присвятили сакральним традиціям забудови, особливостям інтер'єру та його сакральному змісту, фіто- та зоосимволіці української хати. Навіть матеріали, що використовували для будівництва, на думку авторів монографії, яка підтверджена науковими дослідженнями у цій галузі, були сакральними для українського селянина: «земля була символом сталості, незмінності, постійності та надійності; солома - символом змін, циклічності, а відтак споконвічної терплячості і мудрості; вода - символом родючості і надії. Тож змішуючи розчини для новобудови, селянин вкладав ці символи в свої думки і сподівання».

Вивчення і творче використання національної архітектурної спадщини фахівцями - архітекторами, інженерами-будівельниками сприятиме сучасному розвитку архітектури українського села, оскільки народні традиції найбільш послідовно розвиваються у плануально-просторовій організації сіл, коли ретельно вивчаються мережа вулиць, вузлові акценти поселень, місцеві матеріали та технології, масштабне співвідношення забудови з природними факторами тощо.

«Забудовуючи нові міста і села в сучасній Україні, молодому поколінню інженерів-будівельників потрібно якомога більше приглядатися до пам'яток народної архітектури і вивчати їх. Прилучаючись до спадщини предків, ми стаємо зріліші,

прозорливіші, впевненіші в собі, бо завжди відчуємо пульс могутнього культурного пласту, на якому творимо сьогоднішні цінності. Звертаючись до минулого, ми не лише шукаємо, що можна запозичити в ньому для нашого життя, а й прагнемо пізнати самих себе, відкриваємо джерела високих моральних якостей людини праці. Вивчення пам'яток минулих епох, зокрема української хати, ніколи не може завершитися чи завмерти, адже воно нескінченне і дає змогу безмірно заглиблюватись у його багатства. Нині нам край потрібен накопичений віками «запас краси», який заповіли творці української хати», – так пишуть автори у вступному слові, звертаючись до молодого покоління інженерів-будівельників.

Висновки. Видатний українець сучасності, історика та культуролог Мирослав Попович пише: «...Україною робить людей не кров і земля. Україною їх робить та культура, до якої вони причетні... Україна – це люди, які зберігають і розвивають з покоління в покоління певні стандарти життя, цінності і норми, побут і культуру... Будівлі, книги, музика живуть тільки тоді, коли їх читають, сприймають, розуміють. Те величезне і бездонне, що мовчить нам стінами старовинних монастирів і сторінками нових і давніх книг, - мовчить, доки ми не знайдемо ключа до розуміння й співпереживання – все те є національна культура, без якої бездушна земля і чужа кров... Варіантів катастрофи і втрати цінностей багато, варіант відродження лише один. Це дбайливе збереження всього, що служило в нашій історії істині, добру і красі».

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. Космогонічні українські народні погляди та вірування / Георгій Онисимович Булашев. – Київ : Довіра, 1992. – 414 с. – (Відродження).
2. Вовк Х. Студії з української етнографії та антропології / Х. К. Вовк. – Київ : Мистецтво, 1995. – 382 с.
3. Войтович В. Міфи та легенди давньої України / В. Войтович. – Вид 2-е, доп. – Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2013. – 392 с. – (Серія «Золота пектораль»).
4. Воропай О. І. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис : в 2 т. / О. І. Воропай. – Мюнхен : Українське видавництво, 1958.
5. Данилюк А. Г. Українська хата / А. Г. Данилюк. – Київ : Наукова думка, 1991. – 110 с.
6. Чубинський П. П. Мудрість віків : українське народознавство у творчій спадщині Павла Чубинського : у 2 кн. / П. П. Чубинський ; упоряд. С. Горкавого, Ю. Іванченка ; відп. за вип. Н. Прибега. – Київ : Мистецтво, 1995.
7. Юрченко П. Г. Народное жилище Украины / П. Г. Юрченко. – Москва : Гос. архитектур. изд-во Акад. архитектуры СССР, 1941. – 85 с.

REFERENCES

1. Bulashev G.O. *Ukrainskyi narod u svoikh legendakh, relihiinykh pohliadakh ta viruvanniakh. Kosmohonichni ukrainski narodni pogliady ta viruvannia*. [Ukrainian people in their legends, religious views and beliefs. Cosmogonic Ukrainian people's views and beliefs]. Kyiv: Dovira, 1992, 414 p. (in Ukrainian).
2. Vovk Kh.K. *Studii z ukrainskoi etnografii ta antropologii* [Project group of Ukrainian ethnography and antropology]. Kyiv: Mystetstvo, 1995, 382 p. (in Ukrainian).
3. Voitovych V. *Mify ta legendy davnoi Ukrainy* [Miths and legends of ancient Ukraine]. Ternopil: Navchalna knyga-Bogdan, 2013, 392 p. (in Ukrainian).
4. Voropai O.I. *Zvychai nashoho narodu. Etnohrafichnyi narys: v 2 t.* [Customs of our people. Ethnographic essay: in 2 volumes]. Miunhen: Ukrainske vydavnytvo, 1958. (in Ukrainian).
5. Danyliuk A.H. *Ukrainska hata* [The Ukrainian hut]. Kyiv: Naukova dumka, 1991, 110 p. (in Ukrainian).
6. Chubynskyi P.P. *Mudrist vikiv: ukrainske narodoznavstvo u tvorchii spadshchyni Pavla Chubynskoho: u 2 kn.* [The wisdom of ages: Ukrainian ethnology in the creative legacy of Paul Chubynskyi: 2 books]. Kyiv: Mystetstvo, 1995. (in Ukrainian).
7. Yurchenko P.H. *Narodnoe zhilishche Ukrainy* [People dwelling in Ukraine]. Moskva: Gos. arhitektur. izd-vo Akad. arhitektury SSSR, 1941, 85 p. (in Russian).

Рецензент: д-р і. н., проф. Кривчик Г. Г.

Надійшла до редколегії: 25. 05. 2016 р.

Прийнята до друку: 30. 05. 2016 р.